

УДК 006+378+80+811.581.11

О. В. Попова

ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Проблема професійної підготовки перекладачів китайської мови наразі є особливо актуальною, оскільки останні 10 років динамічно розвиваються міжнародні зв'язки України з КНР, що зумовлює необхідність підготовки висококваліфікованих фахівців в галузі сходовознавства для створення та підтримки сприятливих взаємовідносин між двома країнами. Вивчення саме китайської мови викликає безліч труднощів, враховуючі лінгвістичні розбіжності двох мов, ієрогліфічне написання слів, особливу тональність китайських слів (та складів), словотворення, культурно-філософське трактування ієрогліфів, етимологію китайських ключів і т. ін.

Підготовка перекладачів китайської мови до професійної діяльності є дуже складним й трудомістким процесом як з боку викладачів, та й з боку студентів – майбутніх перекладачів. „Процедура” підготовки перекладачів-сходовознавців докорінно відрізняється від „тренування” перекладачів будь-якої іншої мови (англійської, німецької, італійської, французької, турецької і т. д.). Сутність професійної підготовки перекладачів китайської мови, її складових та чинників її ефективної реалізації доцільно розглядати крізь призму дефініцій „професійна підготовленість”, „готовність до професійної діяльності”, „професійна компетенція” з урахуванням історичних, культурних і філософських ідей України й Китаю, структура, етапи та якість якої значно еволюціонували під впливом різноманітних культурно-політичних, соціально-економічних, морально-етичних й психолого-педагогічних факторів. Отже, це сприяло проведенню історико-культурного аналізу наукової, педагогічної та класичної літератури з метою виявлення лінгвосоціокультурних особливостей навчання майбутніх перекладачів китайської мови на різних історичних етапах становлення професії „перекладач-китаєзнавець”. Актуальність цієї роботи полягає у дослідженні зазначених етапів, оскільки дана тематика не висвітлена в повному обсязі в сучасній педагогічній літературі. Знання специфіки професії перекладача китайської мови, починаючи з джерел її існування, служитимуть правильної організації процесу підготовки фахівців до професійної діяльності.

Метою дослідження стало вивчення історіографічного аспекту професійної підготовки перекладачів китайської мови в системі освіти України. Досягнення поставленої мети передбачало розв'язання таких **завдань**: 1) встановити історичні етапи еволюції професії „перекладач-китаєзнавець”; 2) схарактеризувати особливості професійної підготовки

перекладачів китайської мови згідно до певного історичного етапу становлення досліджуваної професії.

Розуміння ролі, змісту професійного „функціонування” перекладача, його особисті характеристики, вимог до якості праці перекладача знайшли своє відображення ще в епохах стародавніх цивілізацій, коли писемний переклад був провідним видом мовленнєвої діяльності, пов’язаною з тлумаченням Святого письма. Усний переклад поступово проникав на професійну арену тлумача завдяки налагодженню торгівельно-політичних відносин між близько-, а потім, далеко розташованих населених пунктів. Послідовний вид перекладу, як основний, передбачав коректну комунікативну поведінку перекладача та мовленнєві вміння в межах певної ситуації. Перекладач набував свій комунікативний досвід засобом спілкування з носіями іноземної мови.

Наразі професійна компетенція лінгвіста-перекладача вимагає наявність двох основних складових – *комунікативної* та *лінгвістичної* (лексичної, граматичної, семантичної, фонологічної, орфографічної та орфоепічної). *Професійна комунікативна компетенція*, яка є найважливішим конститuentом, формується у студентів різних спеціальностей для реальних академічних та професійних сфер і ситуацій [1, с. 7 – 8].

Під час підготовки перекладачів китайської мови лінгвістичний компонент викликає найбільш труднощів, оскільки китайська мова належить до сіно-тибетської групи мов і має ієрогліфічне написання. Ієрогліф вже містить граматичне, семантичне й графічне „навантаження”. На фонологічному рівні маніфестується семантика тональності китайських слів і речень. Некоректний вибір напрямку ядерного тону викликає безліч фонологічних помилок, наприклад, „мама” (mā) и „кін” (mǎ). Мовленнєві вміння, які є зіставним елементом комунікативної компетенції, для перекладачів передбачають таке автономне володіння іноземною мовою, щоб вони могли ефективно виконувати свої професійні обов’язки в академічному та професійному середовищі. Особлива увага приділяється *соціокультурній* компетенції перекладача-китаєзнавця, якому необхідно розуміти й тлумачити різні аспекти китайської культури й мовної поведінки у професійному середовищі, а також реагувати на них.

Становлення перекладача-тлумача китайської мови в межах України нерозривно пов’язано з динамічним розвитком українсько-китайських дипломатичних відносин після підписання представниками урядів двох могутніх країн Спільного комюніке 4 січня 1992 року. Весь період взаємодії країн і, відповідно, історичний період розвитку професії „перекладач-китаєзнавець” можна формально поділити на 3 етапи: 1) 1992 – 2002 роки; 2) 2003 – 2009 роки; 3) 2010 – теперішній час.

Перший етап характеризується як „культурна революція”. Ознайомлення українців з культурою Китаю, китайців – з культурою України почалося з епізодичних обмінів творчими колективами між містами-побратимами та організації виставок зразків українського і китайського мистецтва. З огляду на нестабільний матеріальний стан

України подібне культурне поєднання здійснювалося протягом 8 років. К 2000 року зросла кількість взаємних візитів вищих посадових осіб двох країн, що зумовило необхідність залучення більш українських фахівців-перекладачів китайської мови до міжнародної діяльності в галузі культури й мистецтва. Потреба в перекладачах стала відчуватися особливо гостро, коли в цивілізованому діалозі взяли участь самі народи. Було вирішено організувати Дні культури України в КНР. Перекладачам необхідно було „занурюватися” в сферу українського та китайського культурного життя, наприклад, досліджувати популярне танцювальне мистецтво (класичний балет, фольклорний танець, сучасний танець), музикальне мистецтво (інструментальне оформлення українських та китайських музичних творів, актуальні музичні жанри, творчість відомих діячів музичної культури), образотворче мистецтво (своєрідність українського народного декоративного мистецтва, фотографії, традиційного живопису маслом, китайської графіки й каліграфії) тощо.

Спеціалізації „перекладач-китаєзнавець” та „філолог-китаєзнавець” в той період не мали успіху у вищих навчальних закладах України. Існуюче на той момент навчально-методичне забезпечення професійної підготовки китаєзнавців не потребувало вдосконалення та перегляду його змісту. У 2001 році новим орієнтиром в галузі вивчення та викладання іноземної мови, а також оцінювання мовленнєвих вмінь студентів-філологів виступили Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти [2]. Провідні ВНЗ України почали адаптувати навчальні програми відповідно до запропонованих вимог. Навчання перекладу базувалося на таких основних видах діяльності: 1) *письмовий переклад (translation)*, спрямований на читача, за схемою „**Writer** (Lx) → **text** (in Lx) → **USER** → **text** (in Ly) → **Reader** (Ly)”, де Lx текст-оригінал, а Ly – текст іншою мовою; 2) *усний переклад (interpreting)* із залученням мовця-посередника в бесіду-діалог двох мовців за схемою „**Interlocutor** (Lx) → **discourse** (in Lx) → **USER** → **discourse** (in Ly) → **Interlocutor** (Ly)”. Тематика професійних ситуацій охоплювала наступні рубрики: 1. Персональна ідентифікація (встановлення контактів / стосунків); 2. Загальне робоче оточення і повсякденна робота (співбесіда в межах працевлаштування, повсякденна адміністративна діяльність); 3. Стосунки з колегами і клієнтами (засідання, зустрічі, бізнес ланчі, спілкування через Інтернет, дискусії на робочому місці, переговори, світські події); 4. Ділові подорожі (турагенція, аеропорт, залізничний вокзал, на борту літака, судна, в поїзді, в готелі, в ресторані, в банку, на пошті); 5. Міжнародні конференції, зустрічі, дискусії; 6. Здоров’я та особиста безпека (у лікаря, в аптеці, невідкладна допомога, робоче місце, подорож); 7. Контракти та угоди (працевлаштування, страхування, надання послуг, партнерство / співробітництво); 8. Компанія (структура, результати роботи, продукція, послуги, штат, політика, реклама); 9. Питання професійного та академічного характеру (лекції, семінари, практикуми, консультації, бібліотека, лабораторія, ресурсний центр, заняття в аудиторії).

Зважаючи на вищезазначене, зміст навчальних програм почав видозмінюватися, в першу чергу це стосувалося академічної тематики, а саме більш уваги було спрямовано на ознайомлення майбутніх перекладачів китайської мови із сучасними віяннями китайської культури (у порівнянні з українськими). Отже, вітчизняна система підготовки фахівців-китаєзнавців в період з 1992 по 2002 роки поєднала сучасні європейські тенденції та сучасно-традиційні китайські [3].

Перша науково-практична конференція в посольстві України в Китаї „Зони розвитку високих технологій: концепція, практика й перспективи”, в ході якої було обговорено коло питань про співпрацю двох країн в сфері науки та техніки, розпочала *другий етап* українсько-китайської дружби. Взаємовідносини між Україною й Китаєм в галузях машинобудівництва, засвоєння космосу, біотехнологій, інформатики, засвоєння нових виробництв набували характер взаємної вигідності. Китай став третім по розміру торговим партнером України. На думку багатьох економістів-міжнародників, Україна та Китай могли взаємодоповнити одна одну, саме тому двостороння співпраця не тільки позитивно відображатиметься на розвитку науки й техніки, а також сприятиме підвищенню економічної могутності двох країн. Такі перспективи проєциувалися на зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики й освітньо-професійної програми досліджуваної спеціальності.

Навчання на факультетах китайської філології обрало напрямком на підготовку фахівців високої кваліфікації, які у повному обсязі мають професійні й особисті якості, що забезпечують їм пріоритетну затребуваність та стійку конкурентоздатність на українсько-китайському і міжнародному ринку праці, а також широкі можливості самореалізації, у тому числі в новітніх галузях знань, найбільш значущих сферах професійної діяльності і життя. Додатковими було признано універсальні компетенції: а) загальнонаукові, б) інструментальні, в) системні. Професійні компетенції передбачали:

- володіння навичками кваліфікованого аналізу, коментування, реферування й узагальнення результатів наукових досліджень з використанням сучасних методик та методологій, передового досвіду;
- володіти навичками кваліфікованої філологічної експертизи, критики, інтерпретації, коментаря й аналізу різноманітних типів дискурсу;
- уміння створювати, редагувати, реферувати і систематизувати тексти різноманітної стильової та жанрової приналежності;
- уміння трансформувати різноманітні типи тексту (зміна стиля, жанру, цільової приналежності тексту, трансформація вербальних текстів у мультимедійні, друкованих – гіпертекстові й електронні і т. і.);
- здатність до планування й здійснення прилюдних виступів з використанням ораторського мистецтва;
- володіння навичками послідовного усного та письмового перекладу різностильових текстів з китайської мови (та другої іноземної мови) на українську мову і з української мови на китайську мову (та

другу іноземну мову);

- здатність і готовність до участі у розробці наукових, культурних, соціальних, педагогічних, творчих, рекламних, видавничих проєктів;
- володіння навичками підготовки наукових, науково-популярних, літературно-художніх, публіцистичних та інших видавництв, роботи з офіційними й історичними документами [4].

Заснування мережі міжнародних освітньо-культурних центрів „Інститут Конфуція” Державною канцелярією КНР з розповсюдження китайської мови та культури у всьому світу (і зокрема Україні) спільно із зарубіжними освітніми закладами надало українцям можливість ближче ознайомитися з особливостями китайської культури, філософії, літератури. Завданнями центру є :

- організація курсів китайської мови а культури;
- проведення наукових конференцій, присвячених Китаю;
- популяризація мови й культури Китаю засобами різноманітних конкурсів і заходів;
- проведення кваліфікованого тесту з китайської мови (HSK);
- підготовка та видання навчальної літератури з китайської мови;
- стажування студентів та викладачів в Китаї, консультації з навчання в КНР.

К 2009 року в Україні було відкрито 3 такі центри – в Києві, Луганські, Харкові. Це означало, що на науковій арені з’явилася додаткова могутня стратегічна сила з навчання студентів китайської мови та професійної підготовки студентів – майбутніх перекладачів китайської мови, саме тому на початок 2010 року науково-методична база підготовки фахівців-китаєзнавців мала всі передмови успішної реалізації освітньо-професійних програм зі спеціальності „Переклад (китайська мова)”.

Третій етап дипломатичних відносин між Китаєм та Україною можна відзначити як „дипломатичний бум”. 15 квітня 2011 року було підписано Угоду про співпрацю між Мінюстом України і Китаєм, яке передбачає обмін досвідом з правових питань, а саме в сферах правосуддя, організації виконання кримінальних покарань, організації роботи адвокатів і нотаріусів, проведення судової експертизи, створення нових експертних методик і програмних продуктів і т. і. Дві країни з’єднало спільне коло проблем: необхідність удосконалення системи адміністрування й управління країною, боротьба з корупцією у власних структурах, зменшення регуляторної функції держави та вплив бюрократичного апарату на прийняття рішень в країні. Після цієї події розпочалась робота з активізації військово-технічної співпраці між країнами. Голова Генерального штабу Народно-визвольної армії Китаю генерал-полковник Бінде Чень 11 серпня того року відвідав Україну з метою ознайомлення з Військово-морськими Силами України. Він високо відзначив розвитку інфраструктуру українського військового флоту й бойовий дух моряків. У ході візиту було зазначено основні напрямки

розвитку військового та військово-технічної співпраці: в галузі військової освіти та підготовки кадрів, військової медицини, розвитку співпраці між видами озброєних сил і родами військ, обміну досвідом та реформування військ. Перекладачам необхідно було освоювати нову галузь.

В межах програми гуманітарної співпраці між КНР та Україною було підписано Угоду про обмін телевізійної продукцією, згідно якої країни реалізують ряд спільних проектів в сферах телебачення та радіомовлення. 11 листопада 2011 року між Центральним телебаченням Китаю і Національною телекомпанією України було підписано меморандум про співпрацю в галузі телебачення та меморандум з обміну телевізійних продукцією з значнішим оператором кабельного телебачення в Україні – групою компаній „Воля”. Усний переклад набував популярність. Для участі у цієї галузі було запрошено висококваліфіковані перекладачі, які швидко адаптувалися до процесу перекладу. Урахувати тематичну новизну в навчальних програмах було необхідним. „Спонтанність” перекладу на дану тематику високо оцінювалася, що, безумовно, потребувало тривалого тренування.

14 листопада 2011 року в Державному комітеті телебачення та радіомовлення України відбулося підписання Угоди про співпрацю між Держкомтелерадіо й головним державним управлінням радіомовлення, кінематографії й телебачення КНР. Сторони зобов’язуються сприяти створенню умов для широкого й свободного розповсюдженню інформації для подальшого поглиблення знань про життя народів своїх держав, налагодження та подальшого розвитку рівноправного й взаємовигідного співробітництва в сфері телебачення і радіо. Привітається обмін спеціалістами в сфері телебачення й радіомовлення та їхня участь в науково-практичних семінарах і конференціях, допомога в обміні журналістами й знімальними групами, теле- й радіоорганізаціям – в обміні та трансляції теле- й радіопрограм, які ознайомлюють з політикою, економікою, суспільством, культурою та спортивним життям. Важним було ознайомлення китайців з історією, культурою, економікою України. Обмін аудіовізуальною продукцією розпочався, планується спільне виробництво теле- та радіопрограм. Це означало збільшення кількості перекладачів китайської мови, залучених до діяльності у вищезазначеній сфері, з боку України, і перекладачів української мови – з китайського боку.

У 2011 році українсько-китайська співпраця в сфері освіти набуває новий імпульс. Роком раніше Китай ініціював створення спеціальної комісії зі співпраці в галузі освіти. Україна підтримала ініціативу. Комісію з китайського боку очолив перший заступник Міністра освіти, науки і техніки КНР. На першому засіданні комісії в Пекіні було виокремлено цілий ряд заходів, узгоджено кількість китайських студентів і аспірантів, які будуть навчатися на контрактній основі в Україні. Навпаки, китайські партнери запросили українських студентів (рівень бакалаврів, магістрів, аспірантська підготовка) для навчання в Китаї. Слід зазначити, що

українські студенти мають шанс навчатися в Китаю на бюджетній основі (у протиставлення з іноземними студентами, 99,99% з яких навчаються в Україні на контрактній основі). Інститути Конфуція, як окрема освітньо-культурна структура, надають можливість слухачам курсів китайської мови здати іспити HSK, які є признаними у всьому світі.

28 березня 2012 року в м. Санья (КНР) відбулося перше засідання українсько-китайської підкомісії зі співпраці між Урядом України та Урядом КНР, яке головував Перший заступник Міністра освіти і науки, молоді та спорту України Євген Суліма та заступник Міністра освіти КНР Хао Пін. У процесі роботи підкомісії було підсумовано досягнення за останні два роки та розширено розглянуто питання академічного обміну студентів, аспірантів і викладачів вищих навчальних закладів, навчання іноземних громадян в Україні та Китаї. Співпраця провідних китайських і українських університетів з проведення спільних наукових досліджень і можливого подальшого впровадження новітніх розробок, підготовки висококваліфікованих кадрів, а саме виконання аспірантських дисертаційних робіт під двійним керівництвом професорів з китайських та українських ВНЗ, культурної співпраці, а саме вивчення країнознавства; відкриття китайської школи в м. Києві; створення нових Центрів української мови в Китаї та Інститутів Конфуція в Україні; продовження функціонування українсько-китайської підкомісії на постійній основі і т.д. Сторони домовилися про подальше освітнє і наукове співробітництво з інженерно-технічного, природничо-наукового, медичного, гуманітарного та громадського напрямків. В результаті між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та Міністерством освіти КНР було підписано Угода про співпрацю в галузі освіти.

Всі події ознаменували перегляд змісту навчання перекладачів китайської мови. Пізнання китайської культури, філософії, мистецтва притягло все більш уваги. Новітні науково-технічні, економічні та культурні галузі „потребували” залучення висококваліфікованих перекладачів. Межі „спеціальної” компетенції розширювалися, тобто перекладачі китайської мови поглиблювалися в особливості провідних галузей науки і техніки. Усний переклад став затребуваним, як ніколи. Послідовний переклад є самий популярний, друге місце займає синхронний переклад (на слух, з листа, читання заздалегідь перекладеного тексту). Кінцева ціль підготовки перекладачів в межах навчання усного перекладу на цей період формулюється таким чином: розвиток перцептивних, мнемічних та інших здібностей, необхідних для оволодіння навичками та вміннями усного послідовного та синхронного перекладу; перебудова мовленнєвих і перекладацьких навичок і вмінь, формування здібностей виконання перекладацьких операцій та діянь у високому темпі й специфічному об'єднанні, властивих усному перекладу; розширення та закріплення загальноосвітніх знань з поширеного кола тем, враховуючи галузі майбутньої спеціалізації, вдосконалення володіння образотворчими ресурсами китайської мови;

сповіщення теоретичних знань в галузі синхронного й послідовного перекладів для надання більш цілеспрямованості й усвідомлення навчального процесу та вдосконалення професійних знань в ході подальшої практичної роботи; продовження роботи з формування всебічного світогляду та виховання високих моральних властивостей [5, с. 86 – 120]. У зв'язку з вищезазначеними компонентами кінцевої цілі зміст навчальних програм і професійних компетенції трансформувалися [6]. Акцент було зроблено на „якісний контингент”, а не „кількісний”, хоча кількість, як це було вже відзначено, затребуваних перекладачів китайської мови значно збільшилася. Наразі наступною проблемою стає розробка критеріїв відбору студентів-потенційних перекладачів китайської мови, особливо в галузі послідовного й синхронного перекладів, оскільки не кожен слухач курсів перекладу на факультеті іноземних мов має здатність до здійснення усного перекладу відповідно встановлених вимог. Отож, контингент майбутніх фахівців-перекладачів китайської мови ретельно відбирається.

Слід зазначити, що двостороння політична взаємодія постійно зміцнюється, контакти на вищому рівні частішають, саме тому підхід до підготовки перекладачів китайської мови паралельно видозмінюється. На сьогодні дружні взаємовідносини та всебічна дружня співпраця країн вийшли на рівень стратегічного партнерства, що відображується на навчально-методичній базі підготовки фахівців в галузі перекладознавства.

Таким чином, проведене дослідження історіографічного аспекту професійної підготовки перекладачів китайської мови в системі освіти України виявило нерозривний зв'язок між історичними етапами становлення дипломатичних відносин між Україною та Китаєм та особливостями професійної підготовки перекладачів китайської мови згідно до певного історичного етапу становлення досліджуваної професії. Результатом еволюції професії (в період з 1992 року по теперішній час) зумовило трансформацію цілей та змісту навчання, підвищення вимог до компонентів професійної компетенції фахівців в сфері китаєзнавства та розробку нових критеріїв відбору студентів для навчання зі спеціальності „Переклад (китайська мова)”.

Список використаної літератури

- 1. Бакаєва Г. Є.** Програма з англ. мови для професійного спілкування / [кол. авторів Г. Є. Бакаєва та ін.]. – К. : Ленвіт, 2005. – 119 с.
- 2. Common European Framework of Reference for Languages : Learning, Teaching, Assessment.** – Cambridge, C-ge University Press, 2001. – 260 p.
- 3. Долгополова Л. А.** Програма держіспиту з теорії та практики перекладу першої ін. мови для ф-ту перекладачів (ОКР „Спеціаліст”, кваліфікація „Філолог, перекладач двох ін. мов”) / [кол. авторів Л. А. Долгополова, Л. С. Лемешко, та ін.]. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – 18 с.
- 4. Демчук Т. В.** Програма вступного іспиту з кит. мови для вступників до аспірантури / Т. В. Демчук. – Київський національний університет імені Тараса Шевченка.

Інститут філології. Кафедра китайської, корейської та японської філології. – Київ, 2005. – 19 с. **5. Ширяев А. Ф.** Синхронный перевод. Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода. - М. : Воениздат, 1979. – 183 с. **6. Козорізо О. П.** Програма вступних іспитів ОКР „спеціаліст”, „магістр” (кит. мова та література) / О. П. Козорізо – Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут філології. Кафедра китайської, корейської та японської філології. – Київ, 2011. – 7 с.

Попова О. В. Історіографія професійної підготовки перекладачів китайської мови в системі освіти України

У статті розглядається історіографічний аспект професійної підготовки перекладачів китайської мови в системі освіти України; встановлені історичні етапи еволюції професії „перекладач-сходознавець”; охарактеризовані особливості професійної підготовки перекладачів китайської мови у відповідності певним історичним етапом становлення досліджуваної професії.

Ключові слова: професійна підготовка, перекладач китайської мови, перекладач-сходознавець, історіографія.

Попова О. В. Историография профессиональной подготовки переводчиков китайского языка в системе образования Украины

В статье рассматривается историографический аспект профессиональной подготовки переводчиков китайского языка в системе образования Украины; установлены исторические этапы эволюции профессии „переводчик-востоковед”; охарактеризованы особенности профессиональной подготовки переводчиков китайского языка в соответствии с определенным историческим этапом становления исследуемой профессии.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, переводчик китайского языка, переводчик-востоковед, историография.

Popova O. V. Historiography of the Professional Training Intended for the Translators of Chinese Within the Ukraine's System of Education

This article is devoted to the historiographical aspect of the professional training intended for the translators of Chinese within the Ukraine's system of education; the historical stages in the evolution of the profession „translator-orientalist” are determined; the peculiarities of the professional training intended for the translators of Chinese according to a definite historical stage in the evolution of the investigated profession are characterized.

Key words: professional training, translator of Chinese, translator-orientalist, historiography.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2012 р.

Прийнято до друку 26.10.2012 р.